

For citation / Atıf için:

SOLAK, M. C. (2025). Tüketim toplumunda anlam arayışı: minimalizmin sosyolojik bir yorumu. *Kastamonu İnsan ve Toplum Dergisi – KİTOD* 3(6), 335–358. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17722332>, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kitod>

Tüketim toplumunda anlam arayışı: minimalizmin sosyolojik bir yorumu

The search for meaning in the consumer society: a sociological interpretation of minimalism

Melek COŞGUN SOLAK

Öğr. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, 66100 Yozgat/Türkiye

E-mail: melek.cosgun@bozok.edu.tr

ORCID: 0000-0001-6249-5043

Makale Türü / Article Type:

Araştırma Makalesi / Research Article

Gönderilme Tarihi / Submission Date:

14/10/2025

Revizyon Tarihleri / Revision Dates:

08/11/2025 (Majör r.), 17/11/2025 (Kabul)

Kabul Tarihi /Accepted Date:

26/11/2025

Etik Beyan / Ethics Statement

- ✓ Yazar(lar), çalışmanın etik kurul onayına tabi olmadığını beyan eder(ler).
- ✓ The author(s) declare(s) that the study is not subject to ethics committee approval.

Araştırmacıların çalışmaya katkısı / Researchers' contribution to the study

1. Yazarın katkısı: Makaleyi yazdı, verileri topladı ve sonuçları analiz etti/raporladı (%100).

Author contribution: Wrote the article, collected the data and analyzed/reported the results (100%).

Çıkar çatışması / Conflict of interest

Yazar(lar) bu çalışmada olası bir çıkar çatışması olmadığını beyan ederler.

The author(s) declare(s) that there is no potential conflict of interest in this study.

Benzerlik / Similarity

Bu çalışma iThenticate programında taranmıştır. Nihai benzerlik oranı %2'dir.

This study was scanned using the iThenticate program. The final similarity rate is 2%.

Tüketim toplumunda anlam arayışı: minimalizmin sosyolojik bir yorumu

Öz

Modern tüketim toplumu, bireyin gündelik yaşamında anlam üretme biçimlerini dönüştürmüş; tüketim eylemini ekonomik bir gereklilikten ziyade kimlik, aidiyet ve değer inşasının aracı hâline getirmiştir. Bu dönüşüm, bireyde sürekli bir anlam arayışı ve doyumsuzluk hissi yaratmaktadır. Minimalizm, bu anlam krizine karşı geliştirilen bir yaşam tarzı yönelimi olarak ortaya çıkmakta; sadeleşme, bilinçli tüketim ve öznel denge arayışı üzerinden modern yaşamın aşırılıklarına sosyolojik bir yanıt sunmaktadır. Bu makale, tüketim toplumunda anlam arayışını minimalizm ekseninde ele alan literatür temelli kavramsal bir çözümleme sunmaktadır. Kuramsal çerçevesi Baudrillard'ın "tüketim toplumu", Bauman'ın "akışkan modernlik", Weber'in "araçsal rasyonalite" ve Fromm'un "sahip olmak–olmak" ikilemi gibi yaklaşımlar üzerine inşa edilmiştir. Analiz sonucunda, minimalizmin sadece maddi bir sadeleşme biçimi değil, aynı zamanda modern bireyin kimlik ve değer inşasında alternatif bir anlam stratejisi olduğu görülmektedir. Sonuç olarak minimalizm, tüketim kültürünün hız, fazlalık ve gösteri merkezli yapısı içinde, bireyin anlamı yeniden tanımlama çabasını temsil eden kültürel bir yönelim olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Modernite, Tüketim toplumu, Minimalizm, Anlam arayışı, Yaşam tarzı, Sosyolojik analiz.

The search for meaning in the consumer society: a sociological interpretation of minimalism

Abstract

The modern consumer society has transformed the ways in which individuals produce meaning in their daily lives, turning the act of consumption from an economic necessity into a means of constructing identity, belonging, and values. This transformation generates a persistent sense of dissatisfaction and a continuous search for meaning in the individual. Minimalism emerges as a lifestyle orientation developed in response to this crisis of meaning, offering a sociological reaction to the excesses of modern life through simplicity, conscious consumption, and the pursuit of subjective balance. This article presents a literature-based conceptual analysis that examines the search for meaning in consumer society through the lens of minimalism. The theoretical framework is grounded in the perspectives of Baudrillard's "consumer society", Bauman's "liquid modernity", Weber's "instrumental rationality", and Fromm's "having–being" dichotomy. The analysis reveals that minimalism is not merely a form of material simplification but also an alternative meaning-making strategy in the construction of modern identity and values. In conclusion, minimalism is interpreted as a cultural orientation that represents the individual's effort to redefine meaning within the speed-, excess-, and spectacle-driven structure of consumer culture.

Keywords: Modernity, Consumer society, Minimalism, Search for meaning, Lifestyle, Sociological analysis.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In the contemporary era, consumer culture has become one of the most defining characteristics of modernity. Consumption is no longer limited to the satisfaction of material needs; it has transformed into a cultural, symbolic, and identity-related practice. The individual's sense of meaning and belonging increasingly depends on the acquisition and display of commodities rather than on intrinsic values. As Baudrillard (1998) asserts, "objects are consumed not for their use, but for their sign value" (p. 45). This transformation reflects a deeper sociological crisis of meaning in late modern societies. The pursuit of material accumulation, constant novelty, and social visibility through consumption leads to what Fromm (1976) calls a "having mode of existence," in which being is replaced by possessing. Within this context, minimalism has emerged as a counter-cultural lifestyle emphasizing simplicity, intentionality, and value-oriented living.

This study aims to analyze minimalism as a sociological response to the meaning crisis of consumer society. Rather than viewing minimalism merely as an aesthetic trend or individual lifestyle, the paper conceptualizes it as a cultural strategy for reconstructing meaning and identity in late modernity.

Conceptual and Theoretical Framework

The theoretical framework of this study draws on several classical and contemporary sociological perspectives. Baudrillard's *Consumer Society* (1998) provides the foundation for understanding the symbolic dimension of consumption, where meaning is displaced by simulacra and representations. In this context, minimalism can be interpreted as an attempt to restore authenticity in a world dominated by signs and hyperreality.

Bauman's (2000) concept of liquid modernity also informs the discussion, describing a social condition characterized by transience, uncertainty, and fragmentation. The minimalist pursuit of stability and inner coherence can be seen as a resistance to this fluidity. Similarly, Weber's (1905/2013) analysis of rationalization and the "iron cage" of modern life offers an important analytical lens for understanding how individuals become trapped in systems of efficiency and accumulation. Minimalism, in contrast, seeks a form of rational simplification—a conscious recalibration of needs and values.

Fromm's (1976) distinction between "having" and "being" modes of existence is crucial for interpreting minimalism as a reorientation of human fulfillment away from possession toward self-realization. Simmel's (1903/1997) notion of the tension between individual subjectivity and cultural objectification also resonates here: minimalism attempts to reconcile the individual's search for autonomy with the overwhelming forces of cultural materialization.

Thus, the conceptual structure of this study situates minimalism within the broader theoretical traditions of modernity, rationality, and cultural critique, offering an interpretive framework that links consumption, meaning, and identity.

Literature Review

The literature on consumer culture emphasizes the symbolic, emotional, and performative dimensions of consumption. Ritzer (2010) highlights how "cathedrals of consumption" such as malls, online platforms, and social media have turned everyday life into a spectacle of consumer performance. Similarly, Featherstone (2007) notes that the aesthetics of lifestyle have replaced traditional moral codes as the primary means of expressing individuality.

Within this cultural environment, minimalism has received increasing academic attention as both a social movement and a lifestyle ideology. Studies such as Millburn and Nicodemus (2016) and Sasaki (2017) have popularized minimalism as a path to intentional living, while sociological analyses (Chayka, 2020) have interpreted it as a moral response to overconsumption. Scholars argue that minimalism functions as a critique of capitalist excess, but also as a new form of distinction within the middle class—what Bourdieu (1984) would describe as a "taste for necessity."

Recent discussions have also pointed to the paradox of minimalist consumption. Even as individuals seek to reject materialism, minimalist aesthetics are themselves commodified and circulated through social media, turning "non-consumption" into another marketable identity. This duality positions minimalism simultaneously as a critique and a product of consumer society.

Method

This research adopts a conceptual and theoretical analysis based on secondary literature. The study is not empirical but relies on extensive examination of sociological texts, philosophical works, and cultural analyses concerning consumption, modernity, and meaning. Key sources include classic sociological theorists (Baudrillard, Bauman, Simmel, Weber, Fromm) and contemporary studies on lifestyle culture and minimalism.

The methodological approach combines conceptual clarification and theoretical comparison, aiming to synthesize different strands of thought rather than to test hypotheses. This method is particularly appropriate because minimalism, as a cultural and symbolic phenomenon, cannot be fully captured through quantitative data. The analysis focuses on how minimalism functions as a meaning-making strategy within the structural context of consumer modernity.

Results and Discussion

The findings of this conceptual inquiry reveal that minimalism represents a sociological negotiation between consumption and meaning. In consumer societies, where identity is constructed through accumulation, minimalism redefines identity through reduction. By choosing less, individuals symbolically assert control over their desires and resist the compulsion of abundance.

However, minimalism is not a total rejection of consumption; rather, it transforms consumption into a reflexive and ethical act. As Baudrillard (1998) suggests, even the act of “not consuming” is encoded within the system of signs and can itself become a form of symbolic consumption (p. 83). Thus, minimalism embodies an inherent paradox—it critiques the system while simultaneously operating within it.

Fromm’s (1976) notion of the being mode helps explain the deeper existential dimension of minimalism. The minimalist subject seeks fulfillment through experiences, relationships, and self-awareness rather than through material acquisition. In this sense, minimalism can be read as a modern expression of the search for authenticity and existential meaning.

At the sociological level, minimalism offers a potential redefinition of values in late modernity. It exemplifies what Giddens (1991) calls the reflexive project of the self, wherein individuals continually reconstruct their identities in response to social and cultural transformations. By intentionally limiting material desires, minimalists engage in a form of moral self-fashioning that challenges dominant narratives of productivity and accumulation.

Conclusion and Recommendations

In conclusion, this study interprets minimalism as a cultural strategy of meaning reconstruction within the consumer society. It does not signify mere material reduction, but rather a symbolic reorientation toward authenticity, mindfulness, and value-conscious living. Minimalism addresses the existential void produced by the commodification of everyday life and represents an attempt to reclaim autonomy over meaning and identity.

Theoretically, minimalism can be understood as a new form of social consciousness, reflecting the individual’s struggle to reconcile inner values with external material pressures. Its growing popularity suggests a collective awareness of the unsustainability—both ecological and existential—of hyper-consumption.

For future research, cross-cultural and empirical studies could explore how minimalism manifests in different social contexts and how digital minimalism reshapes human interaction in the age of hyper-connectivity. Additionally, the relationship between minimalism, social class, and cultural capital remains an open field for sociological investigation.

By integrating theoretical insights from classical and contemporary thinkers, this study contributes to the sociology of consumption and the ongoing discussion on how individuals seek meaning, coherence, and authenticity in the fragmented landscape of modern life.

GİRİŞ

Modern toplumlarda tüketim olgusu, yalnızca ekonomik bir faaliyet olmanın ötesinde, kültürel, sembolik ve kimliksel bir pratik olarak toplumsal yaşamın merkezine yerleşmiştir. Tüketim artık yalnızca ihtiyaçların karşılanmasıyla sınırlı bir eylem değil, bireylerin kimlik inşa süreçlerinde, aidiyet biçimlerinde ve toplumsal statü gösterimlerinde başat bir rol üstlenmektedir. Baudrillard’a (1998) göre modern tüketim, nesnelerin kullanım değerinden çok gösterge değerine odaklanmakta ve bireyler, tüketim yoluyla kendilerini toplumsal sahnede temsil etmektedir (s. 45). Bu bakımdan, tüketim kültürü bireyin anlam dünyasını biçimlendiren yeni bir toplumsal yapıya dönüşmüştür.

Tüketim toplumunun temel karakteri, anlam üretiminin metalar, markalar ve imajlar aracılığıyla yeniden inşa edilmesidir. George Ritzer (2010), “büyülü tüketim” kavramıyla, tüketim mekânlarının yalnızca alışveriş alanı değil, deneyim, haz ve kimlik üretim merkezleri hâline geldiğini belirtir (s. 61). Bauman (2007) ise “akışkan modernlik” kavramıyla modern bireyin

sürekli değişen arzular ve geçici aidiyetler içinde yaşadığını, bu nedenle tüketimin sürekliliğinin bireysel güvenlik duygusunun yerini aldığını ifade eder (s. 15). Bu bağlamda modern birey, anlamı tüketim pratikleri aracılığıyla yeniden üretmeye çalışmakta, fakat bu süreçte tatmin olamayan bir özneye dönüşmektedir.

Türkiye bağlamında yapılan araştırmalar, gençlerde tüketim merkezli yaşam tarzlarının kalıcı bir doyum sağlamaktan ziyade geçici tatmin, tükenmişlik ve anlam boşluğu ürettiğini göstermektedir. Sosyal medya temelli tüketim pratikleri, gençlerin kimlik inşasında tüketimsel göstergelerin baskınlaşmasına ve kısa süreli haz döngülerine yol açmaktadır (Torun & İnan, 2023). Bu durum, özellikle dijital kuşak gençlerinde tatminsizlik ve süreçten ziyade sonuca odaklı bir tüketim tutumunu beslemektedir (Gürbüz & Çetinkaya Bozkurt, 2022).

Öte yandan, tüketim karşıtı yaşam biçimleri—örneğin sadeleşme ve minimalist yönelimler—bu tatminsizliğe ve aşırı tüketimin bireysel veya toplumsal etkilerine bilinçli tepkiler olarak ortaya çıkmaktadır (Kükrer, 2021). Türkiye’de gençler arasında minimalizm, tüketim baskısına karşı geliştirilen alternatif bir yaşam stratejisi olarak görünür hâle gelmekte ve zihinsel yükün azalması ile daha sürdürülebilir tatmin olasılığı sunmaktadır.

Weber’in “rasyonelleşme” ve “büyü bozumu” kavramları da modern dünyanın anlam krizine ışık tutar. Weber’e göre modernlik, geleneksel ve dinsel değerlerin çözülmesiyle birlikte, insanın dünyayı anlamlandırma biçimlerinde bir boşluk yaratmıştır (Weber, 1905/2013, s. 138). Bu boşluk, bireyin yaşamına yön verecek aşkın anlamların kaybına ve sekülerleşmiş bir rasyonaliteye neden olmuştur. Böyle bir bağlamda anlam, artık dinsel veya metafizik temellerde değil, bireysel seçimler, yaşam tarzları ve kültürel pratikler üzerinden yeniden tanımlanmaktadır.

Bu süreçte anlam arayışı, modern insanın temel varoluşsal sorunlarından biri hâline gelmiştir. Fromm (1976), modern bireyin “sahip olmak” yönelimiyle “olmak” yönelimi arasındaki gerilimi vurgulayarak, tüketim kültürünün bireyi dışsal nesneler üzerinden kimlik kurmaya yönelttiğini ifade eder (s. 28). Tüketim toplumunda birey, sahip oldukça var olduğunu düşünür; ancak bu sahip olma döngüsü, kalıcı bir tatmin yerine sürekli bir eksiklik duygusu üretir. Böylece anlam, ulaşılması güç bir hedefe dönüşür.

Bu bağlamda minimalizm, modern tüketim toplumunun ürettiği anlam krizine karşı geliştirilen bir yaşam stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Minimalizm, yalnızca maddi eşyaların azaltılmasını değil; bireyin yaşamını temel değerlere yönlendirmesini, içsel dengeyi öncelemesini ve öznel anlam üretimine odaklanmasını sağlayan bütüncül bir pratikler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Muslu & Aktı, 2022). Türkiye bağlamında yapılan araştırmalar, gençlerde tüketim merkezli

yaşam tarzlarının kalıcı bir doyum sağlamaktan ziyade geçici tatmin, tükenmişlik ve anlam boşluğu ürettiğini göstermektedir. Sosyal medya temelli tüketim pratikleri, gençlerin kimlik inşasında tüketimsel göstergelerin baskınlaşmasına ve kısa süreli haz döngülerine yol açmaktadır (Torun & İnan, 2023). Benzer biçimde, tüketim türleri ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiler, yüksek tüketimin mutluluk üzerinde kalıcı ve sürdürülebilir bir tatmin sağlamadığını göstermektedir (Gülbüz & Çetinkaya Bozkurt, 2022). Öte yandan, tüketim karşıtı yaşam biçimleri—örneğin sadeleşme ve minimalist yönelimler—bu tatminsizliğe ve aşırı tüketimin bireysel veya toplumsal etkilerine bilinçli tepkiler olarak ortaya çıkmaktadır (Kükrer, 2021). Bu bağlamda, Türkiye’de minimalizm özellikle genç kuşaklar için tüketim baskısına karşı geliştirilen alternatif bir yaşam stratejisi olarak görünür hâle gelmektedir. Minimalist yaşam tarzı, fazlalığın ayıklanması yoluyla bireyin hem gündelik yaşamını sadeleştirmesini hem de tüketim merkezli kimliklerden uzaklaşarak daha bilinçli, değer temelli bir yaşam kurmasını amaçlar. Millburn ve Nicodemus’un (2016) belirttiği gibi minimalizm, “daha az ile daha anlamlı bir yaşam”ı önceleyen bir yönelimdir; bu süreç yalnızca eşya azaltmaya değil, aynı zamanda bireyin varoluşsal yönelimlerini yeniden düzenlemesine işaret eder. Benzer şekilde Sasaki (2017), minimalist pratiğin maddi yüklerden arınmanın ötesine geçerek bir “içsel özgürleşme” alanı oluşturduğunu vurgular. Bu yönüyle minimalizm, tüketim toplumunda bireyin varoluşsal anlam arayışına verdiği sosyolojik bir yanıt olarak değerlendirilebilir.

Baudrillard’ın (1998) “tüketim simülakrları” kavramı, minimalizmin modern tüketim kültürüne karşı nasıl bir karşı-duruş geliştirdiğini anlamak açısından kritik öneme sahiptir. Baudrillard’a göre postmodern tüketim düzeninde birey, artık gerçek ihtiyaçlarını değil, medya, reklam ve kültürel endüstriler tarafından üretilen sembolik arzuları tüketmektedir; nesneler kullanım değerleriyle değil, temsil ettikleri imaj ve statülerle dolaşıma girer (s. 91–108). Bu süreç, bireyin gerçeklikten koparak hipergerçeklik düzleminde yaşamaya başlaması anlamına gelir. Minimalizm ise tam da bu anlamın simülakrlaşması döngüsüne karşı bir direnç biçimi olarak ortaya çıkar; nesnelerden arınmayı, tüketim göstergelerinin yarattığı yapay arzular yerine sahici deneyim ve öznel anlam üretimine yönelmeyi hedefler. Benzer biçimde Bauman (2000), tüketim toplumunda bireyin “kullan-at” mantığıyla ilişkiler, değerler ve kimlik dâhil her şeyi geçici hâle getirdiğini; minimalist yönelimin ise bu geçicilik kültürü karşısında kalıcılık, dinginlik ve değer temelli bir yaşam kurma çabası taşıdığını vurgular (s. 82–85). Dolayısıyla minimalizm, hem tüketim simülakrlarının ürettiği yapay anlam evrenine hem de modernliğin akışkan, hız odaklı kültürel mantığına karşı bir tür anlam-düzenleme stratejisi olarak değerlendirilebilir.

Minimalizm, ayrıca Weber'in "rasyonelleşme" sürecine bir tepki olarak da okunabilir. Weber'in belirttiği biçimde modern birey, araçsal aklın hâkimiyeti altında yaşamını düzenlerken, amaçsal değerleri kaybetmiştir. Minimalizm, bu rasyonelleşmiş dünyanın yarattığı anlam boşluğuna karşı, "az ama anlamlı yaşamak" ilkesine dayalı bir yeniden yönelim önerir. Bu durum, bireyin gündelik yaşamında "olmak" yönelimini öne çıkarır; Fromm'un (1976) ifadesiyle, "modern insanın varoluşsal uyanışı"na işaret eder (s. 34).

Bu teorik arka plan çerçevesinde, bu çalışma tüketim toplumunda anlam arayışının sosyolojik boyutlarını minimalizm örneği üzerinden kavramsal olarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, herhangi bir ideolojik yargı taşımaksızın, minimalizmi kültürel ve sosyolojik bir fenomen olarak ele almaktadır. Çalışmanın önemi, minimalizmi bireysel bir tercih ya da popüler bir akım olarak değil, tüketim toplumunun yapısal dinamikleri içinde ortaya çıkan anlam üretim biçimlerinden biri olarak konumlandırmasından kaynaklanmaktadır.

Bu bağlamda araştırmanın temel problem cümlesi şu şekilde ifade edilebilir: Modern tüketim toplumunda bireyin anlam arayışı, minimalizm aracılığıyla nasıl bir sosyolojik yönelim kazanmaktadır? Bu soru, tüketim kültürünün bireyde yarattığı doyumsuzluk ve kimlik belirsizliği karşısında minimalizmin bir "anlam yeniden üretim stratejisi" olarak nasıl işlev gördüğünü sorgulamayı amaçlar.

Kuramsal çerçeve, Baudrillard'ın tüketim toplumuna ilişkin eleştirileri, Bauman'ın modernliğin akışkan karakterine dair tespitleri, Weber'in rasyonalite anlayışı ve Fromm'un varoluşçu perspektifinden beslenmektedir. Bu yaklaşımlar, minimalizmi yalnızca bireysel bir tercih değil, toplumsal bir yeniden yönelim biçimi olarak analiz etmeye olanak tanır.

Sonuç olarak, bu çalışmanın giriş kısmında ortaya konulduğu üzere, modern tüketim toplumu bireyi anlamdan yoksunlaştıran bir yapı üretirken; minimalizm, bu yapıya karşı anlamın yeniden inşasına yönelik alternatif bir kültürel yönelim sunmaktadır. Bu bağlamda çalışma, minimalizmin toplumsal anlam üretimindeki konumunu, tüketim kültürünün sembolik yapılarıyla ilişkisi içinde kavramsal düzeyde tartışmayı hedeflemektedir. Nitekim günümüzde tüketim kültürüne karşı gelişen sade yaşam eğilimleri, minimalizmi yalnızca Batı kökenli bir yaşam tarzı olmaktan çıkararak yerel bir anlam üretim biçimine dönüştürmüştür (Taş, 2020).

YÖNTEM

Bu çalışma, tüketim toplumunda anlam arayışını minimalizm örneği üzerinden kavramsal düzeyde inceleyen teorik–analitik bir araştırmadır. Araştırma, herhangi bir nicel veya nitel saha verisine dayanmamakta; bunun yerine mevcut sosyolojik, kültürel ve felsefi literatürü

inceleyerek kavramsal bir çözümleme gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, tüketim, anlam ve minimalizm kavramlarını modernlik bağlamında karşılaştırmalı biçimde tartışmak ve aralarındaki sosyolojik ilişkileri açığa çıkarmaktır.

Araştırma, literatür temelli kavramsal çözümleme yaklaşımına dayanır. Bu yöntem, mevcut kuramsal çerçeveleri sistematik biçimde inceleyerek olgulara dair yeni anlam katmanları oluşturmayı hedefler (Yıldırım & Şimşek, 2021). Literatür analizi yoluyla kuramların analitik karşılaştırılması, sosyal bilimlerde teorik model inşa sürecinin temel dinamiklerinden biridir (Şahin, 2023). Bu yaklaşım, araştırmacıya farklı teorik perspektifleri eleştirel olarak değerlendirme ve olguyu daha kapsamlı bir biçimde kavramsallaştırma olanağı sağlar. Çalışmada, özellikle tüketim toplumuna ilişkin eleştirel sosyoloji literatürü (Baudrillard, Bauman, Ritzer), modernliğin anlam krizine dair klasik kuramsal yaklaşımlar (Weber, Simmel, Fromm) ve yaşam tarzı sosyolojisine ilişkin güncel tartışmalar (Bourdieu, Giddens, Campbell) temel referans noktalarını oluşturmuştur.

Kavramsal inceleme yöntemi sosyal bilimlerde dağınık kuramsal yaklaşımları bütünleştirerek yeni bir analitik çerçeve üretmeyi amaçlayan sistematik bir yöntem olarak tanımlanmaktadır (Jabareen, 2009). Bu yöntemde kavramlar; içerimleri, bağlamsal gelişimleri ve kuramsal ilişkileri bakımından analitik bir sınıflamaya tabi tutulur. Bu çalışma, Webster ve Watson'ın (2002) kavramsal literatür çözümlemesinde önerdiği tematik sınıflandırma yaklaşımını izleyerek ilgili kavramları (tüketim, anlam, minimalizm) kuramsal kategoriler doğrultusunda yeniden düzenlemiştir.

Literatür taraması sürecinde Grant ve Booth'un (2009) derleme metodolojisi sınıflandırması referans alınmış; hem eleştirel hem kuramsal kayıtlardan oluşan çok katmanlı bir literatür taraması yapılmıştır.

Teorik analizde kullanılan kaynaklar, minimalizmin yalnızca estetik veya bireysel bir tercih olarak değil, aynı zamanda toplumsal anlam üretimiyle ilişkili kültürel bir yönelim olarak nasıl konumlandığını açıklamak üzere seçilmiştir. Örneğin, Baudrillard'ın (1998) “tüketim toplumu” kavramsallaştırması, tüketim pratiklerinin simgesel boyutunu ve anlam üretimindeki işlevini tartışmak için temel alınmıştır (s. 73). Bauman'ın (2007) “akışkan modernlik” yaklaşımı, modern bireyin sürekli değişen arzular içinde yönsüzleşmesini açıklamada kullanılmıştır (s. 89). Ayrıca Weber'in “rasyonelleşme” kavramı ve Fromm'un (1976) “sahip olmak–olmak” ayrımı, anlam krizinin bireysel bilinç düzeyinde nasıl tezahür ettiğini değerlendirmeye olanak sağlamıştır.

Bu makalede izlenen yöntem, nitel bir derinlik sağlamak amacıyla teorik karşılaştırma ve kavramsal bağ kurma süreçlerini birleştirmektedir. Bu doğrultuda her bir kavram (tüketim, anlam, minimalizm) ilgili kuramsal bağlamında ele alınmış; ardından bu kavramlar arasında ortaya çıkan sosyolojik karşıtlıklar ve tamamlayıcılıklar analiz edilmiştir. Örneğin, tüketim kültürünün anlamı dışsallaştıran yapısına karşı minimalizmin içsel bir anlam arayışını temsil ettiği düşünsel olarak tartışılmıştır.

Bu çalışmada veri olarak yalnızca ikincil kaynaklardan yararlanılmış; bu çerçevede akademik kitaplar, makaleler, kuramsal metinler ve güncel kavramsal çalışmalardan istifade edilmiştir. Bu yöntemin temel sınırlılığı, ampirik genelleme yapmaya imkân vermemesidir. Bununla birlikte kavramsal inceleme yöntemi, olguların nitel olarak derinlemesine anlaşılmasını ve farklı kuramsal perspektiflerin sentezlenmesini mümkün kılarak minimalizmin kültürel–sosyolojik konumunu açıklamada güçlü bir analitik altyapı sunmaktadır.

Yöntemin seçilme gerekçesi, minimalizmin toplumsal olarak ölçülebilir bir olgudan çok, kültürel bir anlam üretim biçimi olarak ele alınmasının gerekliliğidir. Ampirik verilere dayalı bir inceleme yerine kavramsal analiz, minimalizmin ideolojik veya popüler yönlerinden arındırılmış, daha derin bir sosyolojik bağlam içinde değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Son olarak, çalışma süresince tarafsızlık ilkesi korunmuştur. Araştırma, minimalizmi ahlaki veya normatif bir ideoloji olarak değil, çağdaş tüketim kültürü içinde ortaya çıkan bir yaşam tarzı yönelimi olarak ele almaktadır. Bu kapsamda çalışma, herhangi bir değer yargısı taşımaksızın kavramların sosyolojik anlam çerçevesini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Tüketim Toplumu: Modernliğin Kültürel Anatomisi

Tüketim kültürünün sosyolojik temelleri

Modern toplumların yapısal dönüşümünde tüketim, yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, toplumsal kimliklerin, değerlerin ve statü göstergelerinin inşa edildiği bir kültürel alan hâline gelmiştir. Bu dönüşüm, kapitalist üretim biçiminin geçirdiği evrelerle de yakından ilişkilidir. Klasik sanayi kapitalizminde üretim merkezli bir yapı hâkimken, geç modern dönemde kapitalizmin kültürel ve duygulanımsal boyutlara genişlemesiyle birlikte tüketim, toplumsal düzenin anlam çerçevesini belirleyen başat pratiklerden biri hâline gelmiştir. Jameson'ın (1991) vurguladığı gibi geç kapitalizm, estetikleşmiş tüketimi ve sürekli yenilenme döngüsünü toplumsal yaşamın merkezine yerleştirirken; Featherstone (2007) tüketim kültürünün kapitalist modernliğin sembolik boyutlarını şekillendirdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda Ritzer'in (1999, s. 24) ifade ettiği “tüketimin toplumsal mantığı”, kapitalizmin üretimden ziyade arzuların,

deneyimlerin ve imgelerin düzenlenmesine kaydığı post-endüstriyel yapıyı karakterize eder. Bu bağlamda tüketim, yalnızca ihtiyaçların giderilmesine yönelik rasyonel bir eylem değil, bireylerin sembolik dünyasında kimlik ve aidiyet üretiminin temel aracı olarak işlev görmektedir.

Baudrillard (1998), modern tüketim toplumunun temelinde “metaların anlam sistemine dönüşmesi” olgusunun bulunduğunu ileri sürer. Ona göre tüketim, nesnelerin kullanım değerinden çok, taşıdıkları simgesel anlamlarla ilişkilidir. Baudrillard’a göre “tüketici, nesneleri kullanmak için değil, anlam üretmek için tüketir” (s. 47). Bu yaklaşım, tüketim eyleminin kültürel bir söylem olarak yeniden tanımlanmasını sağlar. Tüketim, artık bir ihtiyaç tatmini değil, sosyal statü, kimlik ve farklılık yaratma aracıdır.

Benzer biçimde, Veblen’in (1899/2009) “gösterişçi tüketim” (conspicuous consumption) kavramı, tüketim eyleminin toplumsal statü gösterisi işlevine dikkat çeker. Veblen’e göre, bireylerin tükettikleri ürünler, ekonomik refahlarını değil, sembolik sermayelerini görünür kılar (s. 52). Bu durum, tüketimin sosyal hiyerarşilerde bir “farklılaşma stratejisi” olarak işlev gördüğünü ortaya koyar.

Ritzer (1999) ise bu dönüşümü “McDonalddlaştırma” kavramı üzerinden değerlendirir ve modern toplumun rasyonelleşmiş tüketim süreçlerinin bireysel anlam üretimini zayıflattığını savunur. Ritzer’e göre, “standartlaşmış tüketim biçimleri bireysel tercih yanılması yaratarak toplumsal homojenliği pekiştirir” (s. 91). Bu perspektif, tüketim kültürünün bireysel özgünlük yerine sistematik bir yönlendirme mekanizması işlevi gördüğünü açıklar.

Sonuç olarak, tüketim kültürünün sosyolojik temelleri, ekonomik rasyonaliteyle açıklanamayacak kadar derin bir sembolik boyut taşır. Bu çerçevede “tüketim kimliktir” anlayışı, bireyin modern toplumda kimliğini satın alınabilir ve sergilenebilir göstergeler aracılığıyla inşa ettiği bir süreç olarak tanımlanabilir. Tüketim, bu yönüyle hem bireysel anlam üretiminin hem de toplumsal düzenin yeniden üretim mekanizmasıdır.

Anlam krizi ve modern birey

Modernliğin temel dinamiklerinden biri olan rasyonelleşme, toplumsal yaşamın tüm alanlarını akıl, verimlilik ve araçsal mantık üzerinden düzenlemiştir. Ancak bu süreç, Weber’in ifadesiyle “dünyanın büyüünün bozulması” (disenchantment of the world) sonucunu doğurmuştur. Weber, modern toplumlarda geleneksel değerlerin çözülmesiyle bireyin anlam dünyasının parçalandığını belirtir (Weber, 1905/2013, s. 105). Rasyonel düzen, bireye teknik ilerleme sağlarken, aynı zamanda varoluşsal bir boşluk da yaratır.

Bu anlam boşluğu, Bauman'ın (2000) "akışkan modernlik" kavramında belirginleşir. Bauman'a göre, modern birey artık sabit kimliklere değil, geçici aidiyetlere sahiptir; kimlik sürekli yeniden tasarlanmakta, tüketim bu yeniden tasarımın temel aracına dönüşmektedir. Akışkan modernlikte birey, sürekli olarak kendini yeniden kurmak zorundadır; aksi halde toplumsal akışın dışında kalır (Bauman, 2000, s. 82). Bu durumda anlam arayışı, süreksizlik içinde bir istikrar arayışı haline gelir.

Bu çerçevede tüketim, anlam üretiminin geçici ve yüzeysel bir formuna dönüşmüştür. Birey, satın aldığı ürünlerle kendini ifade eder, fakat bu ifadeler hızla güncelliğini yitirir. Baudrillard'ın (2011) "simülakr" kavramıyla açıkladığı üzere, modern toplumda anlamlar artık gerçekliğe değil, temsillere dayanır. Günümüz toplumunda göstergeler gerçekliğin yerini almış; birey, artık nesnelerin değil, onların imajlarının tüketicisi haline gelmiştir. (Baudrillard, 2011, s. 15).

Bu durum, bireyin kimliğini sürekli değişen imajlar üzerinden inşa ettiği bir varoluş biçimine yol açar. Tüketim nesneleri, anlamın yerini alan geçici doyum kaynaklarıdır. Böylece modern birey, anlamı tüketim döngüsü içinde yeniden üretirken aynı zamanda ondan uzaklaşır. Nitekim sosyal medya ve dijital kültür araştırmaları, bireylerin benlik inşasında tüketimsel göstergeleri giderek daha fazla kullandığını ortaya koymaktadır; özellikle sosyal medya görünürlüğünün, kimlik performansının marka mantığına göre düzenlenmesi ve tüketimsel sembollerle ifade edilmesi benlik sunumunun temel unsurlarından biri hâline gelmiştir (Banet Weiser, 2012). Örneğin Torun ve İnan'ın (2023) çalışması, sosyal medya kullanımının gösterişçi tüketim eğilimiyle ilişkili olduğunu ve görünürlük arzusunun kimlik inşasında belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Anlam krizinin bu yapısal karakteri, modernliğin bireye sunduğu özgürlükle yönsüzlük arasındaki ikilemi yansıtır. Tüketim, bir yandan bireyin kendini ifade etme aracıdır; diğer yandan bu ifade biçimi, sistem tarafından önceden tanımlanmış kalıplar içinde gerçekleşir. Bu nedenle, modern birey anlamı tüketimle kurmaya çalışırken, aslında sistemin sunduğu göstergeler üzerinden yeniden üretir.

Sonuç olarak, modernliğin anlam krizi, tüketim kültürünün hem nedeni hem de sonucu haline gelmiştir. Birey, tüketim yoluyla varoluşunu tanımlamaya çalışmakta, ancak bu çaba geçici tatminler dışında kalıcı bir anlam üretmemektedir. Bu bağlamda minimalizm, bu krize verilen kültürel bir yanıt olarak, sonraki bölümde ele alınacağı üzere "azla yetinme" değil, "anlamla var olma" yönelimi şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Minimalizm: Tüketim Toplumuna Kültürel Bir Yanıt***Minimalizmin kavramsal çerçevesi***

Minimalizm kavramı, tarihsel olarak öncelikle estetik ve sanat alanlarında ortaya çıkmıştır. 1960'lı yıllarda Donald Judd, Frank Stella ve Agnes Martin gibi sanatçılar, “azın estetiği” ilkesini benimseyerek biçimsel sadeliği, fazlalıkların reddini ve nesnenin özüne indirgenmesini savunmuşlardır (Meyer, 2001, s. 14). Sanatta minimalizm, yalnızca biçimsel bir sadeleşme değil, aynı zamanda “görsel gürültüye karşı bir bilinçli duruş” olarak yorumlanmıştır. Zamanla bu yaklaşım, tasarım, mimari, moda ve özellikle yaşam tarzı pratiklerine yansımıştır.

Yaşam tarzı bağlamında minimalizm, gündelik yaşamın maddi ve sembolik unsurlarında sadeleşmeyi, tüketim alışkanlıklarını sorgulamayı ve “değerli olana yönelme” stratejisini temel alır. Sosyolojik açıdan minimalizm, yalnızca “azla yetinme” davranışı değildir; tersine, modern tüketim toplumunda anlam, dinginlik ve özdeşlik arayışının bir biçimi olarak değerlendirilebilir. Bu yönüyle minimalizm, bireyin maddi bolluk içindeki yönsüzlük hissine karşı geliştirdiği kültürel bir stratejidir (Elgin, 1993, s. 52).

Minimalizm, bireysel bir tercih olmanın ötesinde, toplumsal bir fenomen olarak da incelenmektedir. Minimalist yaşam biçimleri, özellikle Batı toplumlarında 2000'li yıllardan itibaren tüketim eleştirisinin pratik bir uzantısı haline gelmiştir (Kondo, 2014; Sasaki, 2017). Dijital platformlarda yaygınlaşan “less is more” (az daha fazladır) söylemi, modernliğin hız, birikim ve sürekli yenilenme kültürüne karşı bir “karşı anlatı” işlevi görür (Alexander & Ussher, 2012, s. 193). Bu karşı anlatı, bireyin anlam üretiminde sadelik, farkındalık ve amaçlılık kavramlarını yeniden merkeze alır.

Pierre Bourdieu'nun “habitus” kavramı bağlamında düşünüldüğünde minimalizm, bireyin tüketim kalıplarını yeniden düzenleme biçimi olarak da yorumlanabilir. Bu yaklaşım, minimalist pratiklerin sınıfsal ve kültürel sermaye göstergelerine de dönüşebileceğini ima eder (Bourdieu, 1984, s. 56). Nitekim günümüzde minimalizm, yalnızca ruhsal dinginlik arayışını değil, aynı zamanda estetik bir beğeni biçimi ve belirli toplumsal konumların sembolik bir ifadesi hâline gelmiştir; minimalist estetik, özellikle üst-orta sınıflar için “gösterişsiz seçkinlik” üreten bir yaşam tarzı ve kültürel sermaye biçimine dönüşmektedir (Bourdieu, 1984; Chayka, 2020). Böylece minimalizm, hem bir yaşam stratejisi hem de modernliğin değer krizine verilen kültürel bir yanıttır.

Minimalizm, modern tüketim toplumunun yarattığı aşırılık, hız ve doyumsuzluk kültürüne karşı geliştirilen alternatif bir yaşam stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Taşkın'ın (2024, s. 167)

belirttiği üzere, üretimin kitleselleşmesiyle birlikte tüketim de kitlesel bir karakter kazanmış ve bu durum bireylerin yaşamında yoğunluk, baskı ve anlam kaybı üretmiştir. Benzer biçimde Alexander (2015), sade yaşam ve gönüllü basitlik hareketlerinin modernliğin aşırılıklarına karşı bir “kültürel direnç” formu olarak ortaya çıktığını ifade eder. Elgin de minimalizmi, maddi fazlalığın azaltılmasını ve bireyin değerleriyle uyumlu bir yaşamsal denge kurulmasını amaçlayan bilinçli bir yönelim olarak kavramsallaştırır. Ayrıca Shove (2003), modern gündelik hayatın konfor, hız ve tüketim ekseninde örgütlenmesinin bireylerde sürekli bir “normallik baskısı” yarattığını, minimalist yönelimlerin ise bu baskıyı hafifletici bir işlev gördüğünü vurgular. Taşkın’ın (2024, s. 171) minimalizmi “ölçülülük ve denge arayışı” olarak tanımlayan yaklaşımı da bu literatürle uyumludur; zira minimalizm yalnızca maddi bir sadeleşme değil, bireyin kendi değerleriyle uyumlu bir anlam alanı kurma çabasıdır. Dolayısıyla minimalizm, hem tüketim kültürünün sembolik aşırılıklarına verilen eleştirel bir yanıt hem de bireyin yaşam ritmini yeniden düzenlediği kültürel bir anlam arayışı süreci olarak öne çıkmaktadır.

Minimalizm ve tüketim eleştirisi

Baudrillard’ın (1998) “tüketim toplumu” analizinde belirttiği üzere, modern kültürde nesneler yalnızca kullanım değerleriyle değil, taşıdıkları simgesel anlamlarla tüketilmektedir. Ona göre tüketim “bir ihtiyaçlar ekonomisi değil, göstergeler sistemidir” (s. 75). Bu durumda, bireylerin sahip oldukları nesneler, toplumsal kimliklerini inşa eden sembolik araçlara dönüşür. Tüketim eylemi, nesnel gerçeklikten ziyade imajların ve simülakrların üretimi üzerinden işler.

Minimalizm, tam da bu simgesel aşırılığa karşı bir bilinç biçimi olarak ortaya çıkar. Modern bireyin sürekli olarak daha fazla tükettikçe anlamdan uzaklaştığı bu sistemde minimalizm, “anlamı yeniden merkeze alma” çabasıdır. Bu yönüyle minimalizm, Baudrillard’ın anlamın simülakrlaşması olarak tanımladığı sürece bir tepki niteliği taşır (Baudrillard, 2011). Birey, fazlalıkları reddederek, kendi kimliğini nesnelerle değil, öznel deneyimlerle tanımlamaya yönelir.

Ancak bu tepki, paradoksal biçimde sistemin dışında kalmaz. Zira minimalizmin kendisi de tüketim kültürü içinde yeniden metalaşabilmektedir. Minimalist mobilyalar, sade tasarımlı dijital cihazlar ya da “minimalist estetik” üzerine kurulu sosyal medya içerikleri, “tüketmeme” eyleminin bile sembolik bir tüketime dönüşmesine neden olur. Böylece minimalizm, hem tüketim toplumuna bir eleştiri getirir hem de onun yeniden üretim mekanizmalarına dâhil olur.

Cal Newport, dijital çağda artan dikkat dağınıklığına çözüm olarak “az çoktur” ilkesine dayanan *dijital minimalizm* yaklaşımını tanımlar. Bu yaklaşım, çevrimiçi geçirilen zamanı azaltmayı,

seçilmiş birkaç etkinliğe odaklanmayı ve gereksiz dijital etkileşimleri sınırlandırmayı içerir. Newport (2025) tarihsel örnekleri modern dijital minimalistlerin uygulamalarıyla ilişkilendirerek bu felsefenin teknolojiyi reddetmekten ziyade, onu bireyin ihtiyaçları doğrultusunda dengeleyerek kullanmayı amaçladığını belirtir. Bu bağlamda Newport'un geliştirdiği dijital minimalizm felsefesi, Bayrakçı'nın (2022) değerlendirmesine göre, teknolojinin birey üzerindeki etkilerini sınırlandırmayı değil, bu etkilere karşı bilinçli bir denge kurmayı amaçlayan bir yaklaşım olarak tanımlanabilir (2022, s. 431). Newport'un eserine Sullivan'ın (I Used To Be a Human Being) “Sonu gelmez haber, dedikodu ve görsel bombardımanı bizi manik bilgi bağımlılarına çevirdi. Ben çöktüm. Sizi de çökertebilir.” ifadeleriyle başlamasının, yazarın teknolojik yorgunluk sorununa dikkat çektiğini belirtir. Newport'un kitabında geliştirdiği üç temel ilke —“kalabalık pahalıya patlar”, “optimizasyon önemlidir” ve “amaçlı eylem tatmin edicidir”— teknolojinin tamamen reddedilmesi yerine, bireyin teknolojik araçlarla ilişkisini bilinçli biçimde yeniden düzenlemesini öngörür (Bayrakçı, 2022, ss. 433–434). Bu yönüyle dijital minimalizm, modern bireyin teknolojiyle olan etkileşimini ölçülülük, amaçlılık ve farkındalık ekseninde yeniden tanımlamayı amaçlamaktadır.

Bu durumu Bauman “etik tüketime duyulan arzunun” kapitalizmin kendini yenileme biçimlerinden biri olarak değerlendirir (2007) Bauman'a göre, günümüz bireyi “ahlaki tatmin” duygusunu bile tüketim yoluyla yaşar (2007, s. 114). Minimalist yaşam biçimleri de bu bağlamda, bir yandan alternatif bir anlam yönelimi sunarken, diğer yandan kültürel sermaye üretiminin yeni biçimlerine dönüşebilir.

Dolayısıyla minimalizm, tüketim eleştirisinin hem öznesi hem de nesnesidir. Sosyolojik açıdan minimalizm, modern bireyin anlam arayışını yeniden biçimlendiren bir “yaşam stratejisi” olarak görülmelidir. Bu strateji, fazlalıkların elenmesiyle yalnızca maddi bir sadeleşme değil, aynı zamanda sembolik bir arınma hedefler. Ancak bu arınma, sistemin sınırları içinde gerçekleştiği ölçüde, tüketim kültürünün kendini dönüştürme potansiyelini de içinde barındırır.

Minimalizmin Sosyolojik Yorumu: Anlam, Kimlik ve Değerler

Anlam arayışı ve yaşam tarzı sosyolojisi

Minimalizmin yükselişi, yalnızca ekonomik veya estetik bir eğilim değil, modern bireyin anlam arayışına verdiği bir yanıttır. Simmel'in modern yaşam analizinde belirttiği üzere, birey kültürün nesnelleşmiş biçimleri karşısında yabancılaşma yaşar; bireysel yaşamın anlamı, maddi dünyanın karmaşıklığı içinde kaybolur (Simmel, 1903/1997, s. 178). Bu durum, modern bireyin kültürel biçimlerin hızına yetişememesi ve kendi öznel dünyasında bir “anlam boşluğu” hissetmesiyle

ilgilidir. Minimalizm, Simmel'in "birey-kültür gerilimi" olarak tanımladığı bu yabancılaşmaya karşı bir özneleşme girişimi olarak okunabilir.

Minimalizm, bireyin kültürel aşırılıklar karşısında kendi içsel denetimini yeniden kurma çabasıdır. Birey, fazlalıkları eleyerek hem gündelik yaşamda hem de zihinsel düzlemde bir tür "sadelik ahlakı" geliştirir. Bu yönüyle minimalizm, Simmel'in kültür kuramındaki "biçim ve içerik" arasındaki dengesizliği yeniden kurma teşebbüsü olarak değerlendirilebilir (Simmel, 1900/1990, s. 492).

Fromm'un "sahip olmak ya da olmak" (To Have or To Be) ayrımı da minimalizmin anlam üretim biçimini kavramsallaştırmada önemli bir çerçeve sunar. Ona göre modern kapitalist kültür, bireyi "sahip olma" kipinde yaşamaya zorlar; bu da insanın varoluşsal potansiyellerini tüketime bağımlı hale getirir (Fromm, 1976, s. 35). Oysa "olmak" kipinde yaşamak, anlam nesnelerde değil, deneyimde ve ilişkilerde aramayı gerektirir. Minimalizm bu noktada, Fromm'un "olmak" yönelimini somut bir yaşam pratiğine dönüştürür: sahip olduklarını azaltarak varoluşu derinleştirme çabası.

Bu nedenle minimalizm, yalnızca bir tüketim eleştirisi değil, aynı zamanda bir varoluşsal yeniden yönelimdir. Giddens'in (1991) "refleksif benlik" kavramında vurguladığı gibi, modern birey kimliğini sürekli olarak yeniden inşa eder; minimalizm, bu inşayı maddi aşırılıkların dışına taşıyarak öznel süreklilik duygusunu güçlendirmeye çalışır. Böylece minimalizm, anlam arayışını bireysel kimlik biçimlenmesinin merkezine yerleştirir.

Minimalizmin yaşam tarzı sosyolojisi açısından önemi, bu anlam arayışının gündelik pratiklerle iç içe geçmiş olmasında yatar. Featherstone'nin belirttiği gibi, yaşam tarzı seçimleri günümüzde kimlik inşasının temel alanlarından biridir. Minimalist yaşam tarzı, "tüketimle tanımlı benlik" yerine "değerlerle tanımlı benlik" fikrini öne çıkarır. Böylece minimalizm, modernliğin kültürel patolojilerine –yabancılaşma, aşırılık, yüzeysellik– karşı bireyin yeniden merkezlenme çabasını temsil eder.

Minimalizm ve modern kimliğin yeniden inşası

Modern bireyin kimliği, tüketime dayalı sembolik bir düzen içinde biçimlenir. Baudrillard'a (1998) göre tüketim toplumu, kimliği sahip olunan nesneler ve markalar üzerinden kurar. Bu durumda birey, kimliğini bir "gösteri" olarak üretir. Minimalizm ise bu gösteriye karşı bir kimlik biçimidir; "sahip olmama"yı bir anlam göstergesine dönüştürür. Böylece minimalizm, tüketim kimliğinden anlam kimliğine geçişi mümkün kılar.

Bauman'ın (2000) "akışkan modernlik" kavramsallaştırması, bu geçişin neden kırılgan olduğunu açıklar. Akışkan modern toplumda kimlik, kalıcı bir aidiyet değil, sürekli yeniden şekillenen bir proje haline gelir. Minimalist birey, bu akışkanlık içinde "azlık" üzerinden istikrar arar; ancak bu istikrar, yine de kültürel bağlamdan tamamen bağımsız değildir. Minimalizmin simgesel yönü, onu hem bir direniş biçimi hem de bir statü göstergesi haline getirir.

Bu bağlamda minimalizm, yalnızca kişisel bir seçim değil, aynı zamanda toplumsal bir "etik yönelim" olarak değerlendirilebilir. Birey, fazlalıklardan kurtulurken aslında etik bir tercih yapar: "daha az tüket, daha anlamlı yaşa." Bu etik, Weber'in (1905/2013) "protestan çalışma ahlakı"nın tersine, üretim merkezli değil, varoluş merkezli bir ahlak formudur. Bu form, anlamın yeniden inşasını maddi başarıya değil, öznel bütünlüğe dayandırır.

Ancak minimalizmin etik potansiyeli, modern kapitalist sistemin sınırları içinde paradoksal biçimde yeniden metalaşma riski taşır. Minimalist yaşam biçimleri, kimi zaman "lüks sadelik" adı altında tüketim kültürünün yeni bir estetik formuna dönüşür. Buna rağmen minimalizm, bireyin kendisiyle ve dünyayla ilişkisinde bir farkındalık düzeyi yaratır. Giddens'in (1991) belirttiği "benliğin refleksivitesi", bu farkındalıkla örtüşür: birey kendi yaşamını bir proje olarak düşünür ve bu projeyi bilinçli tercihlerle yönlendirir.

Sonuç olarak minimalizm, modern kimliğin yeniden inşasında hem bireysel hem de toplumsal bir anlam taşıyan etik bir yönelimdir. "Azla yaşamak" yalnızca bir maddi strateji değil, aynı zamanda kültürel bir yeniden konumlanmadır. Bu yönüyle minimalizm, tüketim toplumunun yarattığı kimlik krizine anlam merkezli bir yanıt sunar; bireyin yeniden "olmak" kipinde var olmasını mümkün kılar.

Minimalizme Yönelik Eleştiriler

Minimalizm, çağdaş tüketim toplumunun yarattığı anlam krizine alternatif bir yaşam biçimi olarak sunulsa da, literatürde giderek artan bazı eleştiriler bu yaklaşımın çeşitli sınırlılıklarını görünür hâle getirmektedir. Bu bölümde minimalizme yönelik eleştiriler üç temel boyut üzerinden ele alınmaktadır: sınıfsal ayrıcalık üretimi, estetik minimalizmin metalaşması ve postmodern bireycilik bağlamında minimalizmin toplumsal dönüşüm kapasitesinin zayıflaması.

Minimalizmin sınıfsal ayrıcalık üretmesi

Minimalizm çoğu zaman evrensel bir sade yaşam ideali olarak sunulsa da, bu idealin uygulanabilirliği bireylerin ekonomik, kültürel ve mekânsal sermayelerine bağlıdır. Literatürde minimalizmin özellikle orta ve üst-orta sınıf gruplar arasında bir statü göstergesi hâline geldiği belirtilmektedir. Bourdieu'nun (1984) kültürel sermaye kuramına göre yaşam tarzı seçimleri

toplumsal sınıf konumlarından bağımsız değildir. Bu nedenle minimalizmin “az ile yaşama” söylemi, yeterli maddi güvenceye sahip bireyler açısından özgür bir tercih olarak sunulabilirken; dezavantajlı grupların maddi kısıtlılıkları aynı şekilde “minimalizm” olarak adlandırılmamaktadır. Bu durum, minimalizmin bazı bağlamlarda sınıfsal eşitsizlikleri yeniden üreten bir ayrıcalık pratiğine dönüşebileceğini göstermektedir.

Estetik minimalizmin metalaşması

Minimalizmin bir diğer eleştiri alanı, sade yaşam idealinin tüketim kültürü tarafından hızla metalaştırılmasıdır. Minimalist estetik, dekorasyon ve moda sektörlerinin yanı sıra dijital içerik üreticileri, yaşam koçları ve sosyal medya fenomenleri aracılığıyla geniş bir pazar alanına dönüşmüştür. Böylece minimalizm, tüketim karşıtı bir etik duruş olmaktan uzaklaşıp, kapitalizmin yeni bir tüketim biçimi hâline gelmiştir. Chayka (2020), minimalist estetiğin sosyal medya ortamlarında bir “görsel vitrin”e dönüştüğünü ve sade yaşamın kendisinin pazarlanabilir bir kimlik performansı hâline geldiğini vurgular. Bu durum minimalizmin içerdiği sistem eleştirisinin zayıflamasına ve tüketim kültürünün yeni bir estetik trendi olarak yeniden üretilmesine yol açmaktadır.

Postmodern bireycilik bağlamında minimalizmin sınırları

Minimalizme yöneltilen bir diğer önemli eleştiri, onun giderek bireysel duygu düzenleme ve öz-bakım pratiklerine indirgenmesidir. Postmodern bireycilik çağında minimalizm; zihinsel arınma, dikkat yönetimi, dijital detoks ve kişisel verimlilik gibi temalarla iç içe geçerek toplumsal dönüşüm iddiasından uzaklaşmaktadır. Bu durum, minimalizmin yapısal sorunları görünmez kılma riskini taşır; çünkü sadeleşme önerisi bireysel tercihlere indirgenmekte ve tüketim kültürünün yarattığı toplumsal eşitsizlikler, ekonomik baskılar ve sistemsel sorunlar tartışma dışı bırakılmaktadır. Bu nedenle minimalizmin yalnızca bireysel özgürleşme ve iyi oluş stratejisi olarak değil, toplumsal bağlamı ve yapısal koşullarıyla birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Türkiye Bağlamında Minimalizm, Gençlik ve Tüketim Eğilimleri

Türkiye’de minimalizm, küresel sade yaşam söyleminin yerel ekonomik, kültürel ve dijital dinamiklerle etkileşiminden doğan çok katmanlı bir toplumsal yönelim olarak değerlendirilmektedir. Genç kuşakların ekonomik kırılganlıkları, dijital kimlik inşa süreçleri, kültürel değerleri ve yaşam tarzı arayışları bu yönelimin şekillenmesinde belirleyici rol oynamaktadır.

Artan yaşam maliyetleri, genç işsizliği ve gelir güvencesizliği, gençlerin sadeleşme pratiklerini çoğu zaman gönüllü bir tercih olmaktan çıkarıp ekonomik bir zorunluluk, yani “zorunlu minimalizm” biçimine dönüştürmektedir. Türkiye’deki tüketim-karşıtı yaşam tarzlarını inceleyen Taş (2020), minimalizm, freeganizm ve gönüllü sadelik gibi pratiklerin özellikle gençler arasında artan ekonomik ve toplumsal baskılara karşı alternatif yaşam modelleri sunduğunu vurgular. Bu bulgu, sadeleşmenin sadece etik bir tüketim eleştirisi değil, aynı zamanda gençlerin hayatta kalma stratejilerinden biri hâline geldiğini göstermektedir.

Minimalizmin Türkiye’deki kültürel anlamı yalnızca ekonomik gerekçelerle sınırlı değildir. Kayıklık ve Yıldırım (2022), modern minimalizmin İslamî değerlerdeki “ölçülülük” ve “dünyevileşmeye karşı denge” ilkeleriyle benzer yönler taşıdığını ortaya koyarak minimalizmin yerel kültürle uyumlu bir zihinsel çerçeveye sahip olduğunu belirtir.

Aynı şekilde Kükrer (2021), Türkiye’de minimalizmin sosyal medya aracılığıyla görünür hâle geldiğini ve gençler arasında “anamlı yaşam”, “ruhsal denge” ve “tüketimden arınma” temalarıyla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Minimalizm bu yönüyle gençler için hem bir estetik kimlik performansı, hem de tüketim baskılarına karşı geliştirilen sembolik bir direnç aracı hâline gelmektedir.

Dijitalleşme ve sosyal medya, minimalizmin gençlik kültüründeki rolünü daha da pekiştirmektedir. Dijital minimalizm literatürü, gençlerin sürekli çevrim içi olmanın yarattığı bilişsel yük ve tüketim baskılarına karşı teknoloji kullanımını bilinçli olarak azaltma ve sadeleştirme eğilimlerinin güçlendiğini belirtir. Şahin ve Morva (2024) tarafından İstanbul Üniversitesi’nde yürütülen bir inceleme, dijital minimalizmin gençler arasında “özgürleşme”, “zihinsel sadeleşme” ve “dijital tüketimden geri çekilme” biçiminde karşılık bulduğunu göstermektedir..

Minimalizmin gençlerdeki psikolojik ve toplumsal işlevine yönelik araştırmalar, sade yaşamın öznel iyi oluş, kontrol duygusu ve stresle başa çıkma üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir. Muslu ve Aktı (2022) tarafından yapılan odak grup çalışması, minimalizmin gençler için hem psikolojik iyileşme hem de sosyal baskılardan uzaklaşma aracı olarak deneyimlendiğini vurgulamaktadır.

Son olarak, Z kuşağının minimalizm eğilimlerine dair nicel bulgular, minimalizmin doğrudan yaşam tatmini yaratmasa da kendini gerçekleştirme süreci üzerinden dolaylı bir etki üretebildiğini göstermektedir (Gelibolu, 2025, s. 360). Bu durum, minimalizmin gençler için

yalnızca tüketim eleştirisi değil, aynı zamanda kimlik düzenleme ve kişisel özerklik stratejisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Genel olarak, Türkiye’de minimalizm gençler için hem ekonomik baskılara karşı bir hayatta kalma stratejisi, hem kültürel ve manevi değerlerle uyumlu bir yaşam felsefesi, hem de dijital çağın tüketim ve kimlik dayatmalarına karşı bir direnç formu olarak çok boyutlu bir anlam taşımaktadır. Bu nedenle minimalizmi Türkiye bağlamında, yalnızca küresel bir sade yaşam ideolojisi olarak değil, yerel gerçekliklerle şekillenen özgün bir toplumsal pratik olarak değerlendirmek gerekmektedir.

SONUÇ

Modern tüketim toplumu, bireyin kimlik inşasını ve anlam dünyasını maddi göstergeler üzerinden kuran bir yapı üretmektedir. Baudrillard’ın (1998) ifade ettiği gibi tüketim, yalnızca nesnelerin kullanım değerine değil, onların simgesel işlevlerine dayalı bir gösterge düzeni yaratır. Bu düzen, bireyin kimliğini nesneler aracılığıyla ifade etmesine olanak sağlarken; tüketimin sınırsız döngüsü içinde derin bir anlam yitimine de neden olmaktadır. Simmel’in (1903/1997) kültürel aşırılık analizi ve Fromm’un (1976) “sahip olma” yönelimindeki insan tipine ilişkin eleştirisi, modern bireyin içsel bütünlüğünün bu süreçte nasıl aşıldığını açıklamaktadır.

Minimalizm, tam da bu kültürel bağlam içinde, modern tüketim toplumunun yarattığı anlam boşluğuna karşı geliştirilen bir kültürel strateji olarak öne çıkar; nitekim sade yaşam literatürü minimalizmi aşırılık, haz tüketimi ve kimlik parçalanmasına tepki olarak ortaya çıkan alternatif bir anlam kurma biçimi olarak değerlendirmektedir (Alexander, 2015).

Bu yaklaşım literatürde özellikle Csikszentmihalyi (1999), Shove (2003) ve Alexander’ın (2015) “basit yaşam” ve “bilinçli tüketim” kavramsallaştırmalarıyla desteklenmiştir. Bu kaynaklar, minimalizmin yalnızca azaltma pratiği değil, modernliğin yarattığı aşırılığa yönelik eleştirel bir anlam kurma mekanizması olduğunu göstermektedir.

Minimalist yaşam pratikleri, bireyin nesnelerle kurduğu ilişkiyi yeniden düşünmesini sağlayarak maddi değerleri ikinci plana iter ve öznelliği daha derin bir anlam arayışına yönlendirir. Böylece minimalizm bir “tüketmeme ideolojisinden” ziyade, maddi olandan manevi olana yönelen bir değer seçimi olarak konumlanır.

Bu çalışma minimalizmi yalnızca bireysel tercih düzeyinde değil, aynı zamanda modernliğin yarattığı anlam krizine verilen kolektif bir kültürel yanıt olarak değerlendirmiştir. Bauman’ın (2000) akışkan modernlik yaklaşımı çerçevesinde minimalizm, belirsizliklerin arttığı bir dünyada

bireyin kendini yeniden sabitleme girişimidir. Weberci anlamda ise minimalizmin içerdiği etik yönelim, sahip olmaya dayalı kapitalist aklın ötesine geçerek ölçülülük, bilinç ve anlam odaklı bir yaşam kurgusuna işaret eder. Giddens'ın (1991) refleksif benlik kavramı, minimalizmin öz-düşünümsel niteliğini açıklamada önem taşımaktadır.

Çalışmanın bulguları, minimalizmin yalnızca bireysel özgürleşme aracı değil, aynı zamanda modern toplumun kültürel mantığını sorgulayan eleştirel bir bilinç formu olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte çalışma, minimalizmin sınıfsal ayrıcalık üretmesi, estetik minimalizmin metalaşarak yeni bir tüketim biçimine dönüşmesi ve postmodern bireycilik bağlamında toplumsal dönüşüm potansiyelinin zayıflaması gibi literatürde öne çıkan eleştirileri de tartışmıştır.

Türkiye bağlamında minimalizmin çok katmanlı bir anlam kazandığı görülmektedir. Artan ekonomik baskılar nedeniyle ortaya çıkan “zorunlu minimalizm” olgusunun yanında, genç kuşaklarda dijital kültür aracılığıyla yayılan estetik minimalizm, sade yaşam, dikkat yönetimi ve kişisel verimlilik temaları belirginleşmektedir. Yerli literatür, minimalizmin bir yandan direnç stratejisi, diğer yandan modern yaşam baskılarına uyum stratejisi olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

Sonuç olarak minimalizm, modernliğin ürettiği anlam krizine karşı geliştirilen bir kültürel karşı-strateji olarak, bireyin kimlik ve değer dünyasında yeni bir yönelim yaratmaktadır. Bu yönelim, sahip olmaktan çok “olma”ya dayalı bir bilinç formunun habercisidir; dolayısıyla minimalizm, çağdaş toplumda anlamın yeniden kurulabileceği nadir alanlardan biri olarak değerlendirilebilir.

Öneriler

Gelecek araştırmalarda minimalizmin farklı kültürel bağlamlarda nasıl anlamlandırıldığı daha geniş karşılaştırmalı çalışmalarla incelenebilir. Özellikle dijital minimalizm, dikkat ekonomisi, teknolojik yorgunluk ve dijital özerklik kavramlarıyla birlikte ele alınarak modern yaşam ritminin üretim ve tüketim dinamikleri üzerindeki etkisi açısından derinleştirilebilir. Bununla birlikte minimalizmin Türkiye'deki toplumsal temellerini daha kapsamlı biçimde değerlendirebilmek için farklı sosyoekonomik gruplarda minimalizmin nasıl benimsendiğinin ampirik olarak araştırılması önemli bir gerekliliktir. Bu doğrultuda hem nicel hem de nitel yöntemlerle tasarlanacak çalışmalar değerli katkılar sağlayacaktır. Nicel araştırmalar, geniş örneklemli anketler aracılığıyla minimalist pratiklerin yaşam doyumu, tüketim baskısı, ekonomik kırılganlık ve dijital alışkanlıklarla ilişkisini ölçebilir; yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon analizleri aracılığıyla minimalizmin belirleyicileri arasındaki nedensel ilişkileri test edebilir.

Nitel çalışmalar ise bu yaşam tarzının anlam dünyasını daha derinlemesine çözümlemek açısından elzemdir. Derinlemesine görüşmeler, gençler, beyaz yakalılar, işsiz genç yetişkinler veya düşük gelir gruplarındaki bireylerin minimalizme yönelik nedenlerini, bu yönelimin gündelik hayat pratiklerine nasıl yansıdığını ve kimlik inşasındaki rolünü görünür kılabilir. Ayrıca dijital etnografi yoluyla sosyal medya platformlarında üretilen minimalist içeriklerin sembolik düzeni, estetik kodları ve tüketim karşıtı söylemlerle kurdukları ilişki analiz edilebilir. Bu tür ampirik araştırmalar, minimalizmin Türkiye bağlamında estetik bir trend mi, ekonomik bir zorunluluk mu, yoksa gerçekten anlam merkezli alternatif bir yaşam etiği mi olduğunu daha bütüncül biçimde ortaya koyacak; aynı zamanda bu çalışmanın kavramsal düzeyde açtığı teorik tartışmayı sahadan elde edilen verilerle güçlendirecektir.

KAYNAKÇA

- Alexander, S. (2015). *Prosperous descent: Crisis as opportunity in an age of limits*. Simplicity Institute.
- Alexander, S., & Ussher, S. (2012). The voluntary simplicity movement: A multi-national survey analysis in theoretical context. *Journal of Consumer Culture*, 12(1), 66–86. <https://doi.org/10.1177/1469540512444019>
- Banet-Weiser, S. (2012). *Authentic™: The politics of ambivalence in a brand culture*. NYU Press.
- Baudrillard, J. (1998). *The consumer society: Myths and structures*. Sage Publications.
- Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve simülasyon* (O. Adanır, Çev.; 6. basım). Doğu Batı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1981).
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press.
- Bauman, Z. (2007). *Consuming life*. Polity Press.
- Bayrakçı, S. (2022). Dijital minimalizm: Ekran bağımlılığı ve teknoloji yorgunluğu sarmalından kurtulmak için bir yol haritası. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 40, 430-436. <https://doi.org/10.17829/turcom.1120604>
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- Chayka, K. (2020). *The longing for less: Living with minimalism*. Bloomsbury Publishing.

- Csikszentmihalyi, M. (1999). If we are so rich, why aren't we happy? *American Psychologist*, 54(10), 821–827. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.10.821>
- Elgin, D. (1993). *Voluntary simplicity: Toward a way of life that is outwardly simple, inwardly rich*. HarperCollins.
- Featherstone, M. (2007). *Consumer culture and postmodernism* (2nd ed.). Sage Publications.
- Fromm, E. (1976). *To have or to be?* Harper & Row.
- Gelibolu, M. (2025). Z kuşağı tüketicilerin minimalizm yönelimlerinin yaşam tatmini üzerindeki etkisi: Kendini gerçekleştirme'nin aracılık rolü. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(31), 355–381. <https://doi.org/10.36543/kauibfd.2025.014>
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford University Press.
- Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: An analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information & Libraries Journal*, 26(2), 91–108. <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>
- Gürbüz, C., & Çetinkaya Bozkurt, Ö. (2022). Tüketim toplumunda tüketim türlerinin öznel iyi oluş üzerindeki etkisine ilişkin bir araştırma. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 357–391.
- Jabareen, Y. (2009). Building a conceptual framework: Philosophy, definitions, and procedure. *International Journal of Qualitative Methods*, 8(4), 49–62. <https://doi.org/10.1177/160940690900800405>
- Jameson, F. (1991). *Postmodernism, or, the cultural logic of late capitalism*. Duke University Press.
- Kayıklık, H., & Yıldırım, İ. (2022). Minimalist yaşam tarzı ile dinî hayat ilişkisi üzerine kuramsal bir değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 220-238. <https://doi.org/10.30627/cuilah.1158940>
- Kondo, M. (2014). *The life-changing magic of tidying up: The Japanese art of decluttering and organizing*. Ten Speed Press.
- Kükrer, M. (2021). Minimalizm anlamlı bir yaşam mı?: Dünyada ve Türkiye’de minimalist pratikler. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, 32, 321–340. <https://doi.org/10.53844/flsf.955357>

- Meyer, J. (2001). *Minimalism: Art and polemics in the sixties*. Yale University Press.
- Millburn, J. F., & Nicodemus, R. (2016). *Minimalism: Live a meaningful life*. Asymmetrical Press.
- Muslu, F. E., & Aktı, Ü. (2022). Minimalist değerler ve yaşam pratikleri. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 18–37. <https://doi.org/10.30627/cuilah.1108824>
- Newport, C. (2025). *Dijital minimalizm* (B. S. Haktanır, Çev.). Diyojen Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 2019).
- Ritzer, G. (1999). *The McDonaldization of society*. Pine Forge Press.
- Ritzer, G. (2010). *Enchanting a disenchanted world: Continuity and change in the cathedrals of consumption* (3rd ed.). Pine Forge Press.
- Sasaki, F. (2017). *Goodbye, things: The new Japanese minimalism*. W. W. Norton & Company.
- Shove, E. (2003). *Comfort, cleanliness and convenience: The social organization of normality*. Berg Publishers.
- Simmel, G. (1990). *The philosophy of money* (T. B. Bottomore & D. Frisby, Çev.). Routledge. (Orijinal eserin yayın tarihi 1900).
- Simmel, G. (1997). The metropolis and mental life. In D. Frisby & M. Featherstone (Eds.), *Simmel on culture: Selected writings* (ss. 174–185). Sage Publications. (Orijinal eserin yayın tarihi 1903).
- Şahin, S. (2023). *Sosyal bilimlerde araştırma: Kavramlar, yöntemler, veri analizi, yayın ve etik*. Pegem Akademi.
- Şahin, E., & Morva, O. (2024). Teknoloji kültürü ve dijital minimalizm: Z kuşağı üzerine analiz. *4. BOYUT Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi, 24*, 21-42. <https://doi.org/10.26650/4boyut.2024.1449758>
- Taş, S. (2020). Tüketim karşıtı yaşam tarzları: Freeganizm, gönüllü sadelik ve minimalizm. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6, 38–64. <https://doi.org/10.48131/jscs.820039>
- Taşkın, S. (2024). Minimalizm kapitalizme karşı mı? *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 2024(1), 167-179. <https://doi.org/10.55543/insan.1299779>

- Torun, S., & İnan, H. (2023). Sosyal medya kullanımının ve benlik saygısının gösterişçi tüketim üzerindeki etkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(2), 685–701. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.1216513>
- Veblen, T. (2009). *The theory of the leisure class*. Oxford University Press. (Orijinal eserin yayın tarihi 1899).
- Weber, M. (2013). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu* (M. Köktürk, Çev.; 2. baskı). BilgeSu Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1905).
- Webster, J., & Watson, R. T. (2002). Analyzing the past to prepare for the future: Writing a literature review. *MIS Quarterly*, 26(2), xiii–xxiii.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. basım). Seçkin Yayıncılık.